

BIBLIOTECA LINGÜÍSTICA CATALANA
Dirigida per A. Ferrando i A. López García

PAREMIOLOGIA

MARIA CONCA

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

ÍNDEX

0. INTRODUCCIÓ	15
1. LA TEORIA DELS ACTES DE PARLA I LES PARÈMIES	17
1.1. El refrany: un acte de parla	17
1.2. Refranys descriptius i prescriptius	23
2. DESCRIPCIÓ DELS REFRANYS	27
2.1. Descripció formal: Estructura rítmica, mètrica i rima	28
2.1.1. Recursos del llenguatge poètic	35
2.1.2. Metàfora, metonímia, sinécdoque	39
2.1.3. La comparança	43
2.1.4. La ironia	44
2.2. Descripció temàtica	46
3. DELIMITACIÓ DEL CAMP NOCIONAL	49
3.1. Taxonomia: refrany, proverbi, parèmia, adagi, sen- tència, apotegma, axioma, màxima, aforisme, dita ...	49
3.2. Diferències amb altres tipus d'expressions del ma- teix camp nocional	52
3.2.1. Locució i frase feta	52
3.2.2. L'endevinalla	57
3.2.3. Els textos publicitaris	63
3.2.4. Els eslògans polítics	67
4. EL REFRANY EN EL MARC DE LA TEORIA TEXTUAL	71
4.1. Cohesió i coherència textual	72
4.1.1. L'anàfora	72

4.1.2. La definització	73
4.1.3. L'expressió temporal	76
4.1.4. Els connectius	79
4.2. Coherència del text i estructura profunda	84
4.2.1. La isotopia, el tema i la progressió temàtica	85
5. LES FUNCIONS SEMIÒTIQUES DEL REFRANY	91
5.1. El signe de Peirce: La dimensió pragmàtica	91
5.2. El refrany textualitzat en la conversa	96
5.3. El funcionament del refrany en la rondalla	99
CONCLUSIONS	101
BIBLIOGRAFIA	105

0. INTRODUCCIÓ

La paremiologia —estudi dels refranys— és el tema del llibre que el lector té a les mans. Aquestes expressions codificades, tan antigues com la mateixa llengua, d'autor generalment anònim, que apareixen oportunament en el discurs, hi són estudiades des d'una perspectiva textual.

La lingüística del text, conreada durant els darrers anys, ha maldat per integrar les visions parcials de la lingüística, estructural i generativa, i la pragmlingüística, en un àmbit de superior capacitat: la lingüística de l'acte de comunicació verbal, que inclou l'emissor i el receptor, la situació comunicativa i les enunciacions del llenguatge. Quan hom té en compte aquests factors, les esmentades enunciacions es converteixen en un procés de text, regulat per regles constitutives i que funciona sociocomunicativament amb èxit. Des d'aquest enfocament, he assajat d'orientar l'estudi de les parèmies i és a partir d'ací que podem definir el refrany com "un text força breu, potser un dels més condensats de la nostra enciclopèdia cultural, que se situa en el marc de la intertextualitat, és portador de producció de sentit amb coherència sintàctica, semàntica i pragmàtica, i forma un text íntegre que és immediatament reconegut pels parlants que pertanyen a una mateixa cultura".

Els refranys han estat objecte d'interès des dels temps de l'avior, tanmateix allò que l'estudiós troba són gairebé sempre reculls. Els primers reculls de proverbis dels quals tenim notícia són els anomenats proverbis de Menandre, probablement fets a Grècia vers la fi del segle IV a.C.; aquest recull seria objecte d'estudi per a Aristòtil. Després seguiren els gramàtics, filòsofs i erudits, els quals, amb els reculls de Zenobi, els Proverbis Alexandrins del Pseudo-Plutarc, etc., formaren el *Corpus Paroemiographorum*, base de la tradició medieval. Els lexicògrafs del darrer període de la cultura

bizantina (Gregori de Xipre, Màximos Planudes, etc.) adaptaren els proverbis a l'exegesi teològica, canviant-ne el vers o escrivint-lo en prosa, els quals foren recollits i comentats per Erasme en els seus *Adagia*.

Al nostre país la literatura proverbial fou molt conreada a l'Edat Mitjana com a gènere i hi influí en altres aspectes literaris. Recordem R. Llull que féu un ús abundant del gènere al llarg de la seva obra; el *Libre de bons ensenyaments* de Mn. Arnau; el *Libre de bons amonestaments* d'A. Turmeda que, datat a Tunis el 1398, serví de llibre de lectura als infants de Catalunya, si més no del 1635 al 1821. Alhora, la parèmia popular s'intertextualitzava en la poesia i en la prosa com a recurs expressiu: hi sobresurten autors com Francesc Eiximenis, Vicent Ferrer, Bernat Metge, Anselm Turmeda, etc. Són de l'època d'aquests autors els primers reculls de proverbis populars catalans. El Renaixement del XV usará també la precisió expressiva de la parèmia popular. *L'Espill* de Jaume Roig i el *Tirant de Martorell* en són exemples ben representatius. Des del segle XVI fins al XIX els refranys han anat lligats al saber popular i a les reivindicacions de la llengua, han penetrat en els diccionaris i en les gramàtiques i han estat objecte de recopilació i de publicació: J. C. Amat (segle XVII), Ll. Galiana i C. Ros (segle XVIII). La Renaixença potenció de bell nou els estudis folklòrics i fins avui no se n'han deixat de fer reculls; citaré només uns noms, entre molts: F. Llagostera, C. Bosch de la Trinxeria, J. Coroleu, J. Martí Gadea, S. Farnés, O. Miró, R. Font, Ll. Fullana, E. Alberola, M. Sanchis Guarner, M. Fuster i J. Amades.

Actualment, però, allò que hom troba a faltar, i no solament en l'àmbit de la cultura catalana, sinó també en altres cultures veïnes, són estudis sobre l'ús lingüístic del refrany, la seva funció comunicativa, la seva textualització, la seva connotació ideològica; per què un mateix refrany pot ser una amonestació, un consell, una amenaça, una ironia, etc.; quina relació i quina diferència s'estableix entre els refranys i altres expressions de la cultura popular, com és ara les frases fetes i les endevinalles o altres actes de parla més moderns: els eslògans polítics i els textos publicitaris; quina funció realitzen els refranys inserits en textos de tipologia diferent... Aquestes i altres qüestions les trobarà el lector plantejades en el present llibre que pretén no exhaurir el tema, el qual, d'altra banda,

és ben extens, sinó ser una aportació útil, transmesa amb un llenguatge acadèmic però a l'abast del lector interessat a endinsar-se per les misterioses regles que regulen la nostra comunicació quotidiana i la nostra relació amb l'univers de signes que ens envolta.

M. C.
Març 1987